

עורכים: ד"ר עידו יהל, ד"ר מור יצחק ויטמן

כרך 16, גיליון מס' 7, 19 באוגוסט 2026

ISSN 3134-6405

**דרום לבנון, חזבאללה והסכם 17 במאי: מתווה ביטחוני-מדיני עד נהר
הליטאני**

שאול ברטל *

ב-23 במרץ 1949 נחתם ונכנס לתוקף הסכם שביתת הנשק בין ישראל ללבנון, ובמשך קרוב לשני עשורים נותר הגבול הצפוני שקט יחסית, בהשוואה לזירות אחרות של הסכסוך הערבי-ישראלי.¹ השינוי החל בראשית שנות ה-70 של המאה ה-20, על רקע אירועי "ספטמבר השחור" והתפוררות הסדר המדינתי בלבנון, שהתבטאה בין השאר בהתבססותם של הארגונים הפלסטיניים החמושים בדרום המדינה. בהמשך, לאחר מלחמת לבנון הראשונה (1982), נוסף למרחב זה ארגון חזבאללה, שהציג עצמו ככוח לבנוני, אך נשען אידאולוגית, צבאית ופיננסית על הרפובליקה האסלאמית של איראן. על רקע זה, ב-17 במאי 1983 נחתם ההסכם הלבנוני-ישראלי, שהיה הניסיון השאפתני ביותר להסדיר מחדש את יחסי המדינות לאחר התערערות הסדר בדרום לבנון. מאמר זה טוען כי חרף כישלונם ההיסטורי, ההסכם מוסיף להציע מסגרת עקרונית מתאימה לדיון בהסדרה ביטחונית-מדינית בדרום לבנון גם כיום, ובלבד שיופקו הלקחים מהתנאים שהכשילו את יישומו.²

* ד"ר שאול ברטל, סא"ל במיל', הוא חוקר במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל אביב, וכן חוקר במכון ללימודי המזרח באוניברסיטת ליסבון. ד"ר ברטל הוא מומחה לענייני פלסטיניים ואסלאם פונדמנטליסטי, ומתמחה בקבוצות פלסטיניות, במיעוט הערבי בישראל ובקבוצות אסלאמיות במזרח התיכון ובצפון אפריקה. ד"ר ברטל שירת בשורת תפקידים במנהל האזרחי ביהודה ושומרון, ולימד באוניברסיטת בר-אילן במחלקה ללימודי המזרח התיכון (2009 - 2018).

¹ שחר אייזנר, "דרום לבנון בראי דיני הכיבוש, 1948-1949", מחקרי משפט לא', 3 (התשע"ח, 2018): 787-832.

² Economic Cooperation Foundation (ECF), *Agreement between Israel and Lebanon*, 17 May 1983 (Hebrew and English texts).

הסכם 17 במאי 1983 וכישלונו

כבר בשנות ה־80 נתפס הסכם לבנוני-ישראלי כמהלך המטלטל את החברה הלבנונית מבפנים. היטיב לבטא זאת נשיא לבנון לשעבר, אליאס סרכיס, באזהרתו מפני השילוב בין זהות ערבית, מתחים עדתיים והשפעה איראנית גוברת: "הגל הח'ומיניסטי [קרי איראן ותומכיה בלבנון] בלאו הכי מלבה לשיאה את קנאותם של המוסלמים. אסור לשחק באש. המלחמה במזרח התיכון איננה עוד מלחמה על האדמה ובני האדם. זהו מאבק בין האלים: משה ותורתו, מחמד והקוראן ובתוכם – ישו והברית החדשה. בסיכומי של דבר, בין אם רוצים בכך ובין אם לאו. ערבים אנחנו, אומנם ערבים שונים מאוד מהאחרים, אך ערבים בכל זאת".³

לאחר פרוץ מלחמת האזרחים בלבנון, העניקה ישראל סיוע צבאי-פוליטי לבשיר ולאמין ג'ומאייל ולמחנה הפלנגות הנוצריות. התמיכה במיליציות הנוצריות, שילוב כוחותיהן ברצועת הביטחון בדרום וגיבוי לנשיאותו של אמין ג'ומאייל, יצרו מציאות שבה המחנה הנוצרי-מערבי ראה בהסדר עם ישראל דרך אפשרית לצאת מהבוץ הלבנוני ולהבטיח נסיגה ישראלית מסודרת. על רקע זה נחתם ב־17 במאי 1983 ההסכם הלבנוני-ישראלי, שקבע הכרה הדדית וסיום מצב המלחמה, נורמליזציה מדורגת ביחסים בין שתי הממשלות, נסיגה ישראלית מדרום לבנון ופריסת צבא לבנון בדרום המדינה לצורך התמודדות עם הארגונים החמושים ופירוק נשקם.⁴

עם זאת, הזיקה ההדוקה בין הסיוע הישראלי למחנה הנוצרי ובין עלייתו של ג'ומאייל לשלטון והחתימה על ההסכם, חיזקה את התחושה בקרב המחנה הפרו-סורי, שכלל בין היתר את מרבית השיעים, חלק מהסונים, הדרוזים והארגונים הפלסטיניים, כי מדובר בהסדר "מוכתב" מבחוץ, שנועד לשרת בראש ובראשונה את האינטרס הישראלי ואת בעלי בריתה הנוצרים, ולא את כלל החברה הלבנונית. ההסכם נתפס כחלק בלתי נפרד ממלחמת האזרחים, והעמיק את הקיטוב בין המחנה הפרו-סורי לבין המחנה הפרו-מערבי שהתבסס בעיקר על הנוצרים המרונים. חולשתו העיקרית נבעה מההצמדה לנסיגה סורית מקבילה ומהיעדרו של מנגנון אכיפה יעיל, שאפשר לשחקנים חמושים וחופי-מדינותיים לסכל את יישומו בפועל.⁵

³ אלי פודה, מפילגש לידועה בציבור: היחסים החשאיים של ישראל עם מדינות ועם מיעוטים במזרח התיכון, 1948–2020 (תל אביב: עם עובד, 2022), עמ' 261.

⁴ Asher Kaufman, "The June 1985 Withdrawal That Never Was: Reevaluating the 1983 Israel-Lebanon Agreement and the Creation of the Security Zone in South Lebanon," *Israel Studies Review* 39, no. 3 (2024): 17–41.

⁵ Elie Elias, "[When Militias Rule, Treaties Fail: Revisiting the May 17 Agreement](#)," *The Beirut*, 11 December 2025.

מלחמת לבנון הראשונה וההתבססות האיראנית בבקעת הלבנון הביאו לצמיחתו של חזבאללה ככוח שיעי חדש, שהצליח מיומו הראשון – באמצעות הקשר ההדוק עם הרפובליקה האסלאמית – לחזק את העדה השיעית במדינה, את תדמיתה העצמית ואת מעמדה הפוליטי-חברתי. כבר בשנותיו הראשונות הגדיר הארגון את עצמו כחלק מ"המדינה האסלאמית" המבוססת על הנהגת האמאם ח'מיני,⁶ וביסס את נאמנותו למנהיג העליון של איראן על תפיסת **ולאית אל-פקיה**, הרואה בחכם ההלכה השליט מקור סמכות דתית ופוליטית מחייבת.⁷

לצד העיקרון הדתי, קשר זה נבנה גם מתוך שותפות מהפכנית, זיכרון משותף של מאבק וקרבת והזדהות עם הנרטיב השיעי של כרבלא, שבו דמותו של חסין בן עלי – האמאם השלישי – משמשת סמל לנאמנות, להקרבה ולעמידת מעטים מול רבים.⁸ על כן, השוואת המנהיג העליון של איראן לחסין בן עלי אינה רק מטאפורה, אלא מסמנת דגם דתי מחייב של נאמנות והסתמכות על הנהגת טהראן. בהמשך, לאחר מותו של ח'מיני והעברת ההנהגה לעלי ח'אמנהאי ולאחר מכן לבנו מג'יתבא, נשמר עקרון הנאמנות למנהיג העליון המכונה בכתבי חזבאללה – האמאם, כיסוד מרכזי בזהות הארגון, והיה בסיס אידאולוגי לקשר הכספי, הצבאי והאסטרטגי עם איראן.⁹

לנוכח זאת התבסס חזבאללה כאחד מארגוני השלוחים (פרוקסי) המרכזיים והיעילים ביותר של איראן במזרח התיכון. במהלך השנים נהנה הארגון ממימון, אימון, חימוש וסיוע אסטרטגי נרחב ממשמרות המהפכה, ובייחוד כוח קדס, תוך שמירה על זיקה אידאולוגית חזקה למנהיגות הרפובליקה האסלאמית. מזכ"ל הארגון, חסן נצראללה, ובכירים נוספים בחזבאללה הרבו להדגיש את זהותו הלבנונית של הארגון ואת מחויבותו להגנת המדינה, אולם בפועל זהותו הכפולה – תנועה לבנונית מצד אחד וזרוע צבאית-אידאולוגית של הציר האיראני מצד אחר – מציבה אותו במתח מתמשך מול עקרון הריבונות של המדינה הלבנונית.

כבר במסמך היסוד שלו מ-1985 הגדיר חזבאללה את גירוש הצבא הישראלי מלבנון כאחת ממטרותיו המרכזיות, במסגרת פרויקט רחב יותר של "התנגדות" לכיבוש.¹⁰ תפיסה זו השתלבה

⁶ אל'נהאר, 4 ביולי 1987, מצוטט אצל תא"ל ש' וד"ר ק', **נצראללה: אגדות לא מתות?** (תל אביב: מודן, מערכות ומשרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2025), עמ' 70.

⁷ Ibrahim Moussawi, "The Making of Lebanon's Hizbullah," in: Khaled Hroub (ed.), *Political Islam: Context versus Ideology* (London: Saqi Books, 2010), pp. 217–220.

⁸ Riza Yildirim, "In the Name of Hosayn's Blood: The Memory of Karbala as Ideological Stimulus to the Safavid Revolution," *Journal of Persianate Studies* 8, no. 2 (2015): 127–154.

⁹ Joseph Alagha, *Hizbullah's Documents: From the 1985 Open Letter to the 2009 Manifesto* (Amsterdam: Pallas Publications–Amsterdam University Press, 2011), "Open Letter," pp. 39–55; "New Manifesto," 30 November 2009, pp. 115–138.

¹⁰ Alagha, *Hizbullah's Documents*, p. 43.

לאחר מכן במסגרת הסכם טאא'ף (1989), שקבע את פירוקן של מרבית המיליציות הלבנוניות והלא לבנוניות והעברתן של הנשק לידי המדינה, אך אפשר בפועל את המשך פעילותן של חזבאללה כמיליציה חמושה בדרום, במסגרת "ההתנגדות" נגד ישראל.¹¹ לאחר נסיגת ישראל מרצועת הביטחון (2000), הציג עצמו הארגון כ"מגן לבנון" וכמי שאילץ את ישראל לסגת אל הגבול הבין לאומי, והמעמד הזה שימש בסיס מרכזי להצדקת המשך החזקת הנשק והפעלתו גם בשנים שלאחר מכן. ואולם, תחת גיבוי ולחץ איראני עקבי – אידאולוגי, מדיני וביטחוני – המשיך הארגון להילחם בישראל בתואנות שונות, ובראשן סוגיית חוות שבעא (הר דב) שלא נכללה בגבול הבין לאומי המוסכם בין ישראל ללבנון מתוקף הסכמי שביתת הנשק (1949) וההסדרים המאוחרים יותר.¹² כבר במהלך מאבקי הפנים הלבנוניים, ובייחוד מאז מהפכת הארזים (2005), החלה להתגבש ביקורת על המשך קיומו של ארגון חמוש הפועל תחת מרות חיצונית; ביקורת שהתחזקה במהלך מלחמת לבנון השנייה (2006), על רקע הפגיעה הקשה בעורף הלבנוני ובהמשך להחלטת מועצת הביטחון 1701. בקרב חלק מן המערכת הפוליטית, התקשורת והחברה האזרחית (הלא שיעית) הלכה והעמיקה את ההבנה כי המשך קיומו של ארגון חמוש כזה עומד בסתירה לעיקרון מונופול הכוח של המדינה ולשיקומה כריבונות רב-עדתית.¹³ הביקורת הגוברת על אחריות חזבאללה לפתיחת המלחמה ולמחירה הובילה את נצראללה להתנצל בפומבי על פרוץ הלחימה ולהצהיר כי: "אילו היינו יודעים שפעולת החטיפה [של שני חיילי צה"ל מגזרת הר דב] תוביל לתוצאה הזו – לא היינו נוקטים בה בכלל".¹⁴

המחיר הלבנוני בעקבות 7 באוקטובר

תלותו של חזבאללה בציר האיראני באה לידי ביטוי מובהק במלחמת האזרחים בסוריה, כאשר הארגון התערב צבאית לצד משטרו של בשאר אל-אסד ולקח חלק פעיל במערכה נגד מתנגדיו, שרבים מהם היו מבני הרוב הסוני. מבחינת חזבאללה, ההתערבות הוצגה כמלחמת הגנה שנועדה למנוע את נפילת סוריה לידי קבוצות סוניות קיצוניות עוינות ולהגן על ציר ההתנגדות. אולם בפועל השתתפותו של ארגון שיעי בלב ליבה של המערכה, לצד משמרות המהפכה וצבא אסד, החרפה עוד

¹¹ ["Lebanon: Taif Accords \(National Reconciliation Accord\)"](#), *UN Peacemaker*, 22 October 1989; Rola El-Husseini, "The Rise of the 'Resistance Axis': Hezbollah and the Legacy of the Taif Agreement," *Nationalism and Ethnic Politics* 25, no. 1 (2019): 115–132.

¹² אשר קאופמן, "חוות שבעא - העובדות שביסוד הסכסוך", *מבט מל"מ* 37 (יוני 2004), עמ' 33; Marisa Sullivan, *Hezbollah in Syria, Middle East Security Report* 19 (Washington, DC: Institute for the Study of War, April 2014), pp. 9–46.

¹³ Melissa Block, interview with Michael Young, ["What the Lebanese Public Thinks of Hezbollah"](#), *NPR*, 14 August 2006.

¹⁴ ריאיון עם חסן נצראללה, NTV, 27 באוגוסט 2006, מצוטט אצל תא"ל ש' וד"ר ק', *נצראללה: אגדות לא מתות?*, עמ' 201.

יותר את המתח העדתי באזור. על רקע זה השיח' יוסף אלקרצ'אוי, מן הבולטים בקרב חכמי ההלכה הסונים, כינה את חזבאללה "חזב אלשיטאן" (מפלגת השטן).¹⁵

ב־8 באוקטובר פתח חזבאללה חזית נוספת מול ישראל. הצטרפותו למערכה לא נבעה מאינטרס לבנוני ישיר, אלא משיקולים אזוריים-אסטרטגיים של הציר האיראני, המבקש להפעיל את שלוחיו בזירות שונות כדי ללחוץ על ישראל ולהכשיל מהלכי נורמליזציה אזוריים, בראשם מהלכים להסדרה ולנורמליזציה עם סעודיה.¹⁶ החשש העיקרי בישראל היה שחזבאללה ינצל את בסיסיו לאורך הגבול, את מערך המנהרות ואת הכוח ההתקפי שבנה במשך שנים, כדי לנסות לחדור ליישובים ולמרחבים בצפון ישראל בדומה למתקפת חמאס בדרום; ממצאים שנחשפו בדרום לבנון הצביעו על הכנת תשתיות, תוכניות ויכולות למבצע חדירה רחב־היקף אל תוך הגליל.¹⁷

ב־26 בנובמבר 2024, לאחר חודשים של לחימה והרס נרחב בדרום לבנון, הושגה הפסקת אש שברירת בזירה הלבנונית בתיווך אמריקאי-צרפתי, אך הפסקת אש זו לא סיימה את מעורבותו של חזבאללה במערכה; היא עצרה את סבב ההסלמה הנוכחי בדרום לבנון, אך העימות הרחב יותר בין ישראל לבין הציר האיראני נמשך במסגרות אחרות. גם לאחר מבצע "שאגת הארי" בפברואר 2026, וההרס הרב בדרום לבנון, המשיך חזבאללה לפעול באופן הסותר את האינטרס הלבנוני הרחב ומשמר מונופול כוח מקביל לזה של המדינה. לפיכך, מנקודת מבט של ריבונות מדינתית, פירוק הארגון מנשקו והרחקת יכולותיו הצבאיות מדרום לבנון אינם רק יעד ישראלי, אלא גם תנאי לשיקום סמכותה של המדינה הלבנונית, בהתאם לרוח החלטות מועצת הביטחון 1559 (ספטמבר 2004) ו־1701 (אוגוסט 2006) ולהידוק המשטר סביב נשקם של השחקנים הלא־מדינתיים בדרום, במסגרת הארכת מנדט יוניפי"ל בהחלטה 2373 (אוגוסט 2017).¹⁸

מאז הצטרפות חזבאללה למלחמה שילמה לבנון מחיר כבד: לפי נתוני משרד הבריאות הלבנוני ודיווחים של ארגונים בין־לאומיים, אלפי לבנונים נהרגו, עשרות אלפים נפצעו ולמעלה ממיליון נעקרו מבתיהם בגלי ההסלמה עד תחילת 2026.¹⁹ בה בעת דווח על הרס נרחב בכפרים וביישובים בדרום לבנון, בגשרים ובתשתיות אזרחיות, ועל פגיעה ניכרת במפקדות, מחסני אמל"ח ותשתיות

¹⁵ "אלקרצ'אוי: חזבאללה הלבנוני הוא שטן" [ערבית], *האיחוד העולמי של חכמי הדת המוסלמים*, 4 במאי 2013.
¹⁶ Shaul Bartal, "The Iran-Israel War and the Clash of Civilizations," *Middle East Quarterly* 31, no. 3 (Summer 2024).

¹⁷ אוהד חמו, "7 באוקטובר על סטראידיים: התוכנית של חזבאללה לפלוש לישראל מתוך שמורות הטבע", *N12*, 14 באוקטובר 2024.

¹⁸ United Nations Security Council, Resolution 2373 (2017), S/RES/2373 (2017), 30 August 2017.

¹⁹ Nicolas Sawaya and Mike Spagat, *Patterns of Civilian Harm, Displacement, and Institutional Targeting by Israel of Lebanon, October 2023 to June 2026: A Data-Driven Assessment of the War's Human Impact* (Action on Armed Violence [AOAV], 10 June 2026).

צבאיות של חזבאללה.²⁰ המחיר הכבד משולם בידי לבנון, בעוד איראן – באמצעות חזבאללה – מוסיפה להשפיע על דינמיקת הלחימה מול ישראל, גם אם מידת השליטה הישירה שלה בכל אחד מן הסבבים נתונה למחלוקת; כל זאת על רקע הפרה מתמשכת של הבנות והחלטות מועצת הביטחון ביחס לגבול ישראל–לבנון.

על רקע זה גוברת הדרישה מכותבים לבנונים שיעים, סונים ונוצרים לשוב ולעין בעקרונות ההסדרה הלבנונית–ישראלית של 17 במאי 1983. אחד מהקולות הבולטים הוא העיתונאי השיעילבנוני נדים קטיש, המזוהה זה שנים עם קו ביקורתי חריף כלפי חזבאללה, ושמאמריו תורגמו ופורסמו גם בישראל; כבר ב־22 במאי 2024 פרסם קטיש טור שכותרתו "בשבח הסכם 17 במאי", שבו הציג את ההסכם כהזדמנות שהוחמצה להסדיר את הגבול ולהגביל את נשק המיליציות.²¹ לעמדתו של קטיש מצטרפים גם קולות מהמחנה הנוצרי, ובהם חבר הפרלמנט נדים ג'ומאייל, שהצהיר: "לראשונה מאז קריסת הסכם 17 במאי 1983, לבנון חזרה למסלול הנכון", בהתייחסו להסדרים החדשים עם ישראל.²²

מגמה זו מקבלת ביטוי אמפירי בסקר דעת קהל רחב היקף שערכה חברת הסקרים הלבנונית Information International והוצג בערוץ אל-ג'דיד במאי 2026, ולפיו 49% מהנשאלים תומכים בהסכם שלום עם ישראל ו־30.4% בנורמליזציה. מדובר בשיעור גבוה בהרבה מזה שנמדד שנה קודם לכן, בעוד רוב ברור בציבור תומך בהגבלת נשק חזבאללה ואף בפירוקו. בסקר ניתן לראות בבירור כי יש רוב מוצק התומך בהסדר עם ישראל בקרב הנוצרים, הדרוזים והסונים.²³

סיכום

הסכם 17 במאי 1983 הציע ללבנון מתווה מדינתי־ביטחוני להסדרה בדרום המדינה: שילוב של הכרה הדדית בין המדינות, סיום רשמי של מצב המלחמה, פריסת צבא לבנון עד נהר הליטאני ומנגנוני ביטחון שנועדו להרחיק ארגונים חמושים מהגבול, ובכך לחזק את מונופול הכוח של המדינה מול מודל המיליציה העדתית. על רקע אירועי 7 באוקטובר, הצטרפות חזבאללה למערכה והמחירים הכבדים ששילמה לבנון, התחזקו הקולות במערכת הפוליטית והחברתית, הקוראים לחזרה למסלול של הסדרה מדינתית עם ישראל. הדבר בא לידי ביטוי בחתימת הסכם המסגרת ביוני 2026, המצהיר על כוונה לסיים את מצב המלחמה, לקדם נסיגה מדורגת של צה"ל מדרום

²⁰ "שנה אחרי חיסול נסראללה: האדמה בלבנון רועדת – המספרים בפועל גבוהים יותר", מעריב, 25 בספטמבר 2025.
²¹ נדים קטיש, "בשבח הסכם 17 במאי" [ערבית], א-שרק אל-אוסט, 22 במאי 2024.

²² נדים ג'ומאייל, פוסט ברשת X (לשעבר טוויטר), 26 ביוני 2026.
²³ "על הנורמליזציה וסוגיות נוספות – מה חשף סקר 'אל־דוליה אל־מעלומאת'?", אל־ג'דיד (YouTube), 17 במאי 2026.

לבנון ולהחזיר את הריבונות מדרום לליטאני לידי צבא לבנון, בכפוף לפירוק הדרגתי של נשק חזבאללה והרחקת כוחותיו מהגבול. מתווה זה מדגיש כי לקחי 17 במאי – ובראשם הצורך בעוגן לבנוני פנימי ובהגבלת כוחן של מיליציות עדתיות – ממשיכים לעצב גם כיום את גבולות האפשר בזירה הלבנונית.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

מאמר זה הוא פרי שיתוף פעולה בין מרכז משה דיין להוצאת "מערכות".

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל-אביב, בתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין, <https://dayan.org/he>.